

B Ə Y A N A T I

XIX-XX əsrlərdə erməni millətçilərinin və onların havadarlarının Azərbaycan xalqına qarşı məqsədyönlü soyqırım və deportasiya siyasəti Azərbaycan tarixinin qanlı səhifələrindəndir. Bu siyasət iqtisadi, siyasi, maddi və mənəvi baxımdan ağır nəticələrə səbəb olmuşdur. Əzəli Azərbaycan torpaqları təcavüzkar qonşular tərəfindən qəsb edilmiş, on minlərlə azərbaycanlı öldürülmüş, yüz minlərlə insan doğma torpaqlarından didərgin salınmış, qiymətli maddi-mədəniyyət abidələri məhv edilmişdir.

Xalqımızın başına gətirilən müsibətlər tarixin dərin qatlarına gedib çıxır. 1813-cü ildə Gülistan, 1828-ci ildə isə Türkmənçay müqavilələrindən sonra Azərbaycanın parçalanması prosesi başlanmışdır. Xaricdən 10 minlərlə erməni köçürülərək tarixi Azərbaycan torpaqları olan İrəvan quberniyasında, Naxçıvanda, Qarabağda, habelə digər bölgələrdə yerləşdirilmişdir. 1828-1830-cu illərdə Azərbaycan torpaqlarına İrandan 40 min, Türkiyədən isə 84 min erməni köçürülmüş, beləliklə, bölgə əhalisinin etnik tərkibi ermənilərin xeyrinə dəyişdirilmişdir. Halbuki, 1828-ci ilədək İrəvan şəhərində 7 mindən çox azərbaycanlı, 2 minədək erməni yaşayırdı. Xalqımıza qarşı tətbiq edilən imperiya siyasətinin həyata keçirilməsi üçün çar Rusiyası ermənilərdən daim bir alət kimi istifadə etmişdir. Bunun müqabilində Azərbaycanın tarixi torpaqları zorla alınaraq ermənilərə verilmişdir. Ötən əsrin əvvəllərində xalqımıza qarşı yürüdülmən bu mənfur siyasət nəticəsində azərbaycanlılar öz əzəli torpaqları olan İrəvan, Göyçə və Zəngəzuru itirmişlər. İyirminci yüzilliyin sonunda isə erməni işğalçıları Dağlıq Qarabağı və ətraf yeddi rayonu – Laçın, Kəlbəcər, Ağdam, Füzuli, Zəngilan, Qubadlı və Cəbrayılı zəbt etmişlər.

Təkcə ötən əsrdə Azərbaycan əhalisi dörd dəfə (1905-1907, 1918-1920, 1948-1953, 1988-1993-cü illərdə) erməni millətçiləri tərəfindən insan hüquq və azadlıqlarının kütləvi surətdə pozulması halları, qeyri-insani rəftarla, insan ləyaqətini alçaldan hərəkətlərlə müşayiət olunan etnik təmizləməyə və deportasiyaya məruz qalmışdır.

1918-ci ilin mart qırğınları da xalqımıza qarşı zaman-zaman həyata keçirilən soyqırım siyasətinin ən dəhşətli təzahürlərindən biri kimi Azərbaycanın tarixinə qanlı yazılmışdır. Stepan Şaumyanın rəhbərlik etdiyi daşnak və bolşevik qüvvələri üç gün ərzində Bakıda 12 min azərbaycanlının həyatına son qoymuşlar. Erməni daşnakları qocaları, qadınları və uşaqları amansızcasına qətlə yetirmiş, qiymətli tarixi abidələri məhv etmiş, yandırmışlar. Qubada, Xaçmazda, Şamaxıda, Lənkəranda və digər bölgələrdə də bu cür faciələr törədilmişdir. Şamaxının 72 kəndində ağılasığmaz qəddarlıq törədilmiş, dinc əhali qırğına məruz qalmış, məscidlər dağıdılmışdır. Şamaxıda 7 min azərbaycanlı öldürülmüş, hətta südəmər körpələrə belə rəhm edilməmişdir.

Bakı qırğınları ilə başlanan soyqırım Astara, Salyan, Hacıqabul və digər əyalətlərdə də davam etdirilmişdi. Ümumiyyətlə, 1918-1920-ci illərdə Azərbaycanın bir çox şəhəri, yüzlərlə kəndi və yaşayış məntəqəsi dağıdılmış və yandırılmış, 50 mindən çox azərbaycanlı qətlə yetirilmişdir.

Soyqırımdan ən çox zərər çəkən bölgələrdən biri də Azərbaycanın qədim Zəngəzur qəzası olmuşdur. Bu bölgədə azərbaycanlıların yaşadığı 115 kənd yandırılaraq yer üzündən silinmişdir. Zəngəzurun Qarakilsə (indiki Sisian) ərazisində azərbaycanlılar yaşayan kəndlərin əksəriyyəti yerlə yeksan edilmişdir. 500-ə yaxın azərbaycanlı azğınlaşmış erməni

millətçilərindən yaxa qurtarmaq üçün məscidə pənah gətirsə də, məscid yandırılmış, inam və iman ocağına sığınanlar belə məhv edilmişdir.

Sovet hakimiyyəti illərində on minlərlə azərbaycanlı genosidin yeni dalğası ilə üzləşmişdir. Şovinizmə yoluxmuş erməni millətçiləri azərbaycanlıların öz tarixi torpaqlarından qovulmasına dövlət səviyyəsində nail olmuşlar. Belə ki, 1947-ci il dekabrın 23-də SSRİ Nazirlər Sovetinin qərarı ilə 150 min azərbaycanlı Ermənistan SSR ərazisindən deportasiya edilərək, Azərbaycanın Kür-Araz ətrafı bölgələrinə köçürülmüşdür. Zor gücünə aparılan deportasiya prosesi daşnakların uzun illərdən bəri sınıanmış metodlarının müşayəti ilə həyata keçirilirdi. Öz doğma yurdlarını tərk etmək istəməyənləri hədələyir, mülklərini əllərindən alır, öldürür, boşaldılmış evlərə isə Türkiyədə, Livanda və digər ölkələrdə yaşayan erməniləri yerləşdirirdilər. Həmin tarixi haqsızlıq uzun müddət siyasi-hüquqi qiymətdən kənarda qalmış, nəhayət, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin "1948-1953-cü illərdə azərbaycanlıların Ermənistan SSR ərazisindəki tarixi-etnik torpaqlarından kütləvi surətdə deportasiyası haqqında" 18 dekabr 1997-ci il tarixli Fərmanı ilə heç bir beynəlxalq normaya sığmayan qeyri-insani, ədalətsiz köçürülmə siyasətinə hüquqi qiymət verilmişdir.

1988-ci ildən başlayaraq Ermənistanda "Azərbaycanlısız Ermənistan" ideyası irəli sürülərək soydaşlarımıza qarşı yenidən etnik təmizləmə aparılmışdır. Bu, Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzünün yeni bədnam mərhələsi idi. Həmin dövrdə Ermənistan ərazisindən 200 mindən çox azərbaycanlı zorla qovularaq deportasiya olunmuş, 200-dən artıq soydaşımız xüsusi qəddarlıqla öldürülmüşdür.

Ermənistan SSR Ali Soveti "Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin Ermənistana birləşdirilməsi haqqında" hüquqazidd qərar qəbul etdikdən sonra erməni silahlı birləşmələri tərəfindən Azərbaycan torpaqlarının işğalı başlanmışdır. Bu təcavüz nəticəsində Azərbaycan ərazilərinin 20 faizi işğal edilmiş, 10 minlərlə insan kütləvi qırğınların qurbanı olmuş, 1 milyondan çox azərbaycanlı qaçqın və məcburi köçkünə çevrilmiş, yüzlərlə yaşayış məntəqəsi, kənd və qəsəbələr, təhsil və səhiyyə obyektləri, tarixi abidələr dağıdılmışdır.

1992-ci il fevralın 25-dən 26-na keçən gecə erməni təcavüzkarlarının Azərbaycan xalqına qarşı törətdikləri Xocalı soyqırımı 613 nəfərin, o cümlədən 106 qadının, 63 azyaşlı uşağın, 70 qocanın həyatına son qoymuş, 1275 dinc sakin əsir götürülmüşdür. 150 nəfərin taleyi isə hələ də məlum deyil. Bu genosid aktı nəticəsində bəzi ailələr bütünlüklə məhv edilmiş, mülki əhali görünməmiş qəddarlıqla qətlə yetirilmiş, əsir götürülənlərə amansız işgəncələr verilmişdir.

Ermənilər tərəfindən azərbaycanlılara qarşı uzun illərdən bəri törədilən əməllərin əvvəlcədən düşünülmüş qaydada, milli əlamətinə görə konkret bir qrupun tamamilə və ya qismən məhv edilməsi niyyəti ilə törədilməsi beynəlxalq hüquqa əsasən, həmin əməllərin məhz soyqırım olduğunu sübut edir.

Beynəlxalq hüquqa görə, soyqırım ən ağır beynəlxalq cinayət olmaqla, təcavüz, insanlıq əleyhinə cinayətlər, müharibə cinayətləri, beynəlxalq terrorizm kimi cinayətlərlə yanaşı, sülh və bəşəriyyətin təhlükəsizliyi əleyhinə yönələn cinayətlər qrupuna aid edilir. Bu cinayətin tərkibi bir sıra beynəlxalq – hüquqi aktlarda müəyyənləşdirilmişdir. Soyqırım cinayətinin hüquqi əsası BMT Baş Məclisinin 9 dekabr 1948-ci il tarixli 260 (III) sayılı qətnaməsi ilə qəbul edilmiş "Soyqırım cinayətinin qarşısının alınması və cəzalandırılması haqqında" Konvensiya ilə müəyyən olunmuşdur. Konvensiyaya görə, soyqırım hər hansı milli, etnik, irqi yaxud dini qrupu tam və ya qismən məhv etmək məqsədilə edilən hərəkətlərdir. Soyqırım və insanlıq əleyhinə cinayətin tərkibini təşkil edən və bu sənəddə

göstərilən əməllərdən hər biri erməni şovinistləri tərəfindən azərbaycanlılara qarşı tətbiq edilmişdir.

Ermənistanın yürütdüyü terrorçuluq siyasəti uzun illərdir ki, dünya ictimaiyyətinin gözü qarşısında baş verir. Halbuki beynəlxalq hüquq normalarına, BMT-nin və ATƏT-in prinsiplərinə görə, dövlətlərin sərhədlərinin toxunulmazlığına hörmət edilməlidir, ərazi bütövlüyünün və suverenliyin pozulması yolverilməzdir. BMT Təhlükəsizlik Şurası Azərbaycanın işğal olunmuş torpaqlarının qeyd-şərtsiz azad edilməsi barədə dörd qətnamə qəbul etsə də, işğalçı Ermənistan bunları hələ də yerinə yetirmir. Ermənistanın bəşəriyyət üçün təhlükə törədən əməllərinə dünya birliyi tərəfindən siyasi, hüquqi qiymət verilməmiş, bu da yeni-yeni beynəlxalq cinayətlər törədilməsinə əlverişli şərait yaratmışdır.

Azərbaycanlıların soyqırımı haqqında məsələ BMT Nizamnaməsinə müvafiq olaraq Təhlükəsizlik Şurasında müzakirə olunmalı və törədilmiş soyqırımın təhqiq edilməsi və hüquqi qiymət verilməsi üçün Yuqoslaviya və Ruandada baş verən soyqırım əməllərini araşdırmaq və cinayətkarları cəzalandırmaq məqsədilə BMT Təhlükəsizlik Şurasının 3 fevral 1993-cü il tarixli 808 sayılı və 25 may 1993-cü il tarixli 827 sayılı qətnamələri əsasında yaradılmış Yuqoslaviya və Təhlükəsizlik Şurasının 8 noyabr 1994-cü il tarixli 955 sayılı qətnaməsi üzrə yaradılmış Ruanda tribunalları kimi, beynəlxalq tribunal təsis edilməlidir.

Böyük ümidlə dünya birliyinə, mötəbər beynəlxalq qurumlara və dünya xalqlarına müraciət edərək Azərbaycana qarşı aparılan uzunmüddətli erməni təcavüzünə, soyqırımına son qoyulacağına, bu ağırlı münaqişənin sülh və danışıqlar yolu ilə aradan qaldırılmasına dəstək veriləcəyinə, zəbt olunmuş torpaqların qaytarılacağına, qaçqına və məcburi köçkünə çevrilmiş yüz minlərlə soydaşımızın öz yurdlarına dönəcəyinə, onların pozulmuş hüquq və azadlıqlarının bərpa ediləcəyinə inanıram.

Ümid edirəm ki, nüfuzlu beynəlxalq təşkilatlar Azərbaycanın haqq mövqeyini dəstəkləyəcək, ədalət tezliklə öz yerini tapacaq, soyqırımı dövlət siyasətinin tərkib hissəsinə çevirən Ermənistan dövlətinə qarşı səlahiyyətli beynəlxalq qurumlar tərəfindən sanksiyalar tətbiq olunacaqdır.

İnanırıq ki, Siz Azərbaycan torpaqlarında sülhün və əmin-amanlığın, Azərbaycan xalqının pozulmuş hüquq və azadlıqlarının bərpa edilməsində bütün imkanlarınızı səfərbər etməklə yardımçı olacaqsınız.

Elmira Süleymanova
Azərbaycan Respublikasının İnsan
Hüquqları üzrə Müvəkkili
(Ombudsman)

Bəyanat aşağıdakı təşkilatlara ünvanlanmışdır:

1. BMT-nin Baş katibinə
2. BMT-nin İnsan Hüquqları üzrə Ali Komissarlığına
3. BMT-nin Qaçqınlar üzrə Ali Komissarlığına
4. Avropa Şurasına
5. ATƏT-ə
6. Avropa Birliyinin Cənubi Qafqaz üzrə xüsusi nümayəndəsinə